

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г. С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ
Лабораторія психодіагностики та науково-психологічної інформації
Лабораторія психології навчання імені І. О. Синиці

НІЖИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ
Кафедра загальної та практичної психології

III Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція
«НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА: ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ»

Збірник тез наукових доповідей

23 червня 2022 року

Київ

2022

Рекомендовано до розповсюдження за ухвалою вченої ради Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України (протокол № 12 від 30 серпня 2022 року).

Нова українська школа: психологічні проблеми : збірник тез наукових доповідей III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Київ, 23 червня 2022 року) / за ред. С. Д. Максименка. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 70 с.

Редакційна колегія:

С. Д. Максименко, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор; **Н. В. Пророк**, доктор психологічних наук, старший науковий співробітник Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України; **Л. В. Дзюбко**, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України; **Л. О. Шатирко**, старший науковий співробітник Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України; **С. Т. Бойко**, науковий співробітник Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Метою проведення конференції є висвітлення засад, розвитку та практичного застосування концепції Нової української школи в умовах воєнного стану. Зокрема розглянуто особливості організації освітнього процесу в умовах воєнного стану; проблеми дистанційного навчання в умовах воєнного стану; питання психологічної допомоги вимушено переселеним особам – дітям і батькам; психолого-педагогічні аспекти взаємодії суб'єктів освітнього простору в умовах сучасних викликів (зокрема, освітні, вікові, гендерні, взаємодія з дітьми з особливими потребами тощо); психологічні проблеми адаптаційних розладів у суб'єктів освітнього простору в ускладнених сучасних умовах (зокрема, психологічні наслідки воєнних дій, пандемії COVID-19, диджиталізації суспільства, інформаційних впливів).

Відповідальність за вірогідність викладеного матеріалу та належність його автору, за правильне цитування джерел та посилання на них покладено на авторів тез доповідей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

Зміст

Бойко С. Т. До питання про інтеграцію вимушено переміщених осіб та біженців як суб'єктів освітнього простору в країнах Європи	4
Гнатюк О. В. Психологічні особливості організації навчання молодших школярів в умовах воєнного стану	7
Зарецька О. О. Аксіологічні аспекти сучасних кризових наративів (за матеріалами медіа)	12
Зубіашвілі І. К. Психологічна підтримка дітей у сім'ях вимушених переселенців	15
Курило Л. Ф. Сенс і значення емоційного інтелекту для адаптації суб'єктів освітнього простору до умов воєнного стану	20
Макимова Н. Ю., Максимов М. В. Психологічні особливості навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку у закладах загальної середньої освіти	24
Мар'яненко Л. В. Деструктивний вплив негативної взаємодії в системі «вчитель-учень» на особистісний розвиток учня	27
Назаренко Н. М. Соціально-психологічні ресурси як адаптаційні резерви особистості подолання стресу	32
Полякова В. І. Особливості організації дистанційного навчання в умовах воєнного стану	34
Пророк Н. В. Посткризова психологічна діагностика дітей: особливості її проведення	37
Слободська О. В. Із досвіду роботи вчителів початкових класів НУШ	42
Слободяник Н. В. Система психологічної допомоги дітям вимушених переселенців	43
Столярчук О. А., Сичинська М. М. Психологічні проблеми адаптаційних розладів українських підлітків в умовах воєнного стану	46
Ткачишина О. Р. Адаптаційні ресурси особистості як основа формування конструктивної поведінки	51
Тюріна В. О. Психоемоційний стан курсантів ЗВО МВС України під час підготовки до іспитів в умовах війни в Україні	56
Царенко Л. Г. Здатність до адаптації як складник здоров'я людини	61
Чекстєре О. Ю. Вплив сімейних факторів на прояв симптомів ПТСР у дітей під час військових дій	65
Шпитківська С. В. Використання методу проєктів у роботі вчителів початкових класів НУШ	69

зміна умов проживання не спровокували зниження стресостійкості цих респондентів.

Перспективами подальших наукових розвідок вбачасмо апробацію дієвих знарядь і заходів запобігання та усунення адаптаційних порушень вітчизняних підлітків.

Література

1. Alexander, D. E. Resilience and disaster risk reduction. *An etymological journey. Natural Hazards and Earth System Sciences*. 2013. 13 (11), P. 2707–2716.
2. Khanlou, N., Wray, R. A whole community approach toward child and youth resilience promotion: A review of resilience literature. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 2014. 12 (1), P. 64–79.
3. Punjani, N. S., Mevawala, A. S. Resilience among Adolescents: A Concept, Construct, Process, Outcomes and Nurses' Role. *I-manager's Journal on Nursing*. 2019. 9 (1). P. 32–38.

АДАПТАЦІЙНІ РЕСУРСИ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Ткачишина Оксана Романівна,

кандидат психологічних наук,

старший викладач кафедри

психології особистості та соціальних практик,

Київський університет імені Бориса Грінченка

Суспільні трансформації роблять сучасний світ досить динамічним, важкопрогнозованим та непередбачуваним. Соціально-економічні, політичні та інші зміни, що відбуваються в людському суспільстві, здійснюють вплив на історичний розвиток соціуму загалом. Сучасний соціум поступово змінюється, водночас змінюється і особистість, яка не може існувати поза межами суспільства, і для того, щоб вижити, особистість змушена адаптуватися до цих змін.

Соціально-психологічна реальність в умовах сучасного існування людського суспільства є досить мінливою, водночас із роками спостерігається тенденція до зростання швидкості цих змін, зазнають трансформацій спосіб життя людини, її особистісне буття та існування суспільства загалом. Перед особистістю в сучасному соціумі постають як нові можливості, так і нові

виклики й загрози. Так, деякі дослідники справедливо зазначають, що світ уже ніколи не буде таким, яким він був до пандемії COVID-19. Наприклад, дистанціювання як одна з головних вимог, що звучала з вуст медичних працівників та фахівців сфери охорони здоров'я на початку розвитку пандемії COVID-19, із часом набула специфічного соціально-психологічного характеру (дистанційне навчання, онлайн-освіта, дистанційна робота тощо). У таких умовах здобувачі освіти (та й самі освітяни) зіштовхнулися з новими проблемами та труднощами, породженими викликами сучасності (зокрема і COVID-19), яких не було раніше і які необхідно було вирішувати. Психологічний стан як суб'єктів освітнього процесу в таких умовах, так і будь-якої особистості у новій соціально-психологічній реальності залежить від можливості ефективно адаптуватися до змін. Як показало життя, набуття людством нового досвіду в умовах пандемії COVID-19 (дистанційне навчання, дистанційна робота, диджиталізація суспільства тощо) стало цінним, зокрема, для України, коли вона зіштовхнулася з новими викликами та загрозами, а саме повномасштабною війною.

На успішність соціально-психологічної адаптації особистості в нових умовах впливають особистісні адаптаційні ресурси, які формують конструктивну поведінку особистості та вибір нею конструктивних копінг-стратегій з метою подолання труднощів та проблем, що виникають. Р. Лазарус наголошував на важливості активації адаптивних можливостей людини, тобто адаптаційних ресурсів особистості. Так, він визначає копінг, як «прагнення до вирішення проблем, яке використовує індивід, якщо вимоги мають величезне значення для його гарного самопочуття (як у ситуації, пов'язаній із великою небезпекою, так і в ситуації, спрямованій на великий успіх), оскільки ці вимоги активують адаптивні можливості» [1, с. 9].

Новим викликом для світу стала повномасштабна війна в Україні. І в цьому разі також можна стверджувати, що світ уже ніколи не стане таким, яким він був до цієї війни, оскільки соціальна дійсність стала іншою і породила політичні, економічні та інші проблеми в людському суспільстві, які

торкаються не лише однієї країни, але й багатьох країн світу. Це ще раз свідчить про те, що все в світі взаємопов'язано, особливо, коли мова йде про сучасний соціум.

Війна в Україні стала несподіванкою та викликом для багатьох громадян, призвела до порушення їхнього нормального життя, забезпечення базових життєвих потреб, зокрема і потреби у безпеці, породила необхідність адаптації до нових обставин життя в ситуації невизначеності, постійної тривоги та стресу.

Динамічність та мінливість сучасного світу досить часто робить його у свідомості особистості важкопрогнозованим та непередбачуваним, що призводить до виникнення стресових ситуацій, умов невизначеності, у яких людина має діяти конструктивно та приймати оптимальні рішення.

Проблема особистості в суспільстві та різні її аспекти викликали інтерес багатьох дослідників. Зокрема, висвітлено такі аспекти: місце адаптаційного процесу в психології особистості (Г. Балл, Л. Божович, Г. Костюк, О. Леонтьєв, Ж. П'яже та ін.), адаптаційний потенціал особистості (Н. Коновалова, Л. Коробка, С. Добряк, Н. Завацька та ін.), активізація особистісних потенціалів (Л. Грень, І. Мурашко та ін.), «coping behaviour» (Л. Мерфі, Р. Лазарус, А. Маслоу, Х. Вебер, Р. Мартон, Е. Хайм, Є. Варбан та ін.), копінг-поведінка як особистісний ресурс (Н. Єрмакова, С. Корсун, Т. Ткачук та ін.) тощо.

Сьогодні Україна постала перед новими викликами та загрозами. Війна в Україні, нестабільність економічних, політичних і соціальних умов, характерних для сучасного українського суспільства, призводять до проблем в орієнтації людини в навколишній соціальній дійсності, до неможливості прогнозування власного майбутнього, негативно впливає на функціонування, соціально-психологічну адаптацію та вироблення конструктивних стратегій подолання ситуацій, пов'язаних із невизначеністю та стресом.

Основні завдання, які постають перед особистістю в умовах змін соціально-психологічної реальності, безпосередньо пов'язані з активним використанням психологічних або ж адаптаційних ресурсів. Ефективна копінг-

поведінка, разом із життєстійкістю та оптимізмом, допомагає особистості успішно долати життєві труднощі та перешкоди, знаходити для цього найбільш адаптивні можливості. Неконструктивна копінг-поведінка дає змогу людині в кращому випадку лише призупинити на певний час вирішення проблеми, не усуваючи її причини. У гіршому – тягне за собою ситуативні невдачі, веде до дезорганізації діяльності, невротизації, патологізації особистості.

Конструктивна копінг-поведінка підвищує позитивний потенціал особистості, сприяє розвитку почуття компетентності, самоцінності, впевненості у власних силах, самоефективності, особистісного та соціального успіху. «Копінг» – відносно молоде поняття в психології, яке, утім, уособлює цілий напрям нових досліджень у науці – як зарубіжних, так і вітчизняних. У сучасній вітчизняній психологічній літературі дослідники подають термін «копінг» як адаптивну «переборювальну» поведінку або «психологічне подолання» (І. Афоніна, І. Аршава, Б. Божук, Є. Варбан, К. Максименко, А. Подорожня, В. Шебанова та ін.) [2, с. 278].

Особистісні ресурси подолання складних життєвих ситуацій, як і особистісні ресурси загалом, можна вважати багатовимірним феноменом, що визначається певними особистісними якостями людини, які сприяють досягненню значущих життєвих цілей у важких, психотравмівних, кризових, непередбачуваних та неконтрольованих життєвих обставинах, актуалізуючись за необхідності для вирішення тих чи інших завдань. Таким чином, особистісні ресурси впливають на успішність соціально-психологічної адаптації особистості, зокрема, і в кризових ситуаціях та складних обставинах життя. Варто наголосити на тому, що особистісні ресурси значною мірою визначаються здатністю до побудови інтегрованої поведінки. Чим вища здатність до інтеграції поведінки, тим більш успішне додання стресогенних ситуацій. Адаптаційні здібності людини залежать від психологічних особливостей особистості. Саме ці особливості визначають можливості адекватного регулювання фізіологічних станів. Чим розвиненіші адаптаційні ресурси, тим вища ймовірність того, що організм людини збереже нормальну

працездатність і високу ефективність діяльності під час впливу психогенних факторів зовнішнього середовища [3].

Отже, в умовах змін соціально-психологічної реальності, чим би ці зміни не були викликані (війна, бойові дії, стихійні лиха тощо), активізуються адаптаційні ресурси особистості, які дають змогу людині пристосуватися до нових обставин, зміненої реальності, створюють умови для їх «прийняття» та переосмислення. Крім того, адаптаційні ресурси особистості виступають основою формування конструктивної поведінки, впливають на вибір конструктивних копінг-стратегій з метою подолання життєвих труднощів та перешкод на відміну від неконструктивних. Наприклад, стратегія уникання, яка характеризується прагненням уникати контакту з навколишнім світом та витісняє необхідність розв'язання проблеми (відхід у хворобу, активізація вживання алкоголю та наркотиків, суїцид). Стратегія уникання – одна з провідних поведінкових стратегій, яка сприяє формуванню дезадаптивної, псевдодолаючої поведінки і не є конструктивною за своїм змістом. Використання цієї стратегії обумовлене недостатнім рівнем особистісних копінг-ресурсів і навичок активного розв'язання життєвих проблем.

Література

1. Лазарус Р. С. Психология эмоций : учеб. пособие для студентов вузов, обуч. по спец. псих. Санкт-Петербург : Питер, 2007. 328 с.
2. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С. Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В. Л. Зливкова. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. 540 с.
3. Ткачишина О. Р. Особливості соціально-психологічної адаптації особистості в умовах кризових ситуацій. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 32 (71). № 3. С. 93–98.